

MUHAMMED, ALEJHIS-SELAM, U UDŽBENICIMA ISLAMSKE VJERONAUKA ZA SREDNJU ŠKOLU

Haris ISLAMČEVIĆ

UDK 371.671:28(497.6)
28-31 Muhammad

SAŽETAK: Jedan od osnovnih ciljeva nastave islamske vjeronauke jeste ukazivanje na potrebu organizacije života na temeljima vjere i morala. Muhammedova, a.s., misija je bila višedimenzionalna. Jedan od aspekata njegove misije bilo je moralno usmjerenje svojih sljedbenika, kojima je Poslanik islama, a.s., riječima Objave poslan, između ostalog, i kao model moralne identifikacije. Pored uloge moralnog egzemplara, Muhammed, a.s., uzor je vjernicima i u ostalim pitanjima života. Polaznici islamske vjeronauke u srednjim školama se nalaze na granici prijelaza iz djetinjstva ka punoljetstvu, te jedna od važnijih dilema jeste pronaći valjani model na kojeg će se ugledati i nastojati njegov stil života oponašati. Zbog svega navedenog, govor o Muhammedu, a.s., nastavnim planom i programom je kontekstualiziran kroz sve razrede srednjeg obrazovanja. U radu koji slijedi, autor je istražio u kojim sve kontekstima i na koje načine se Muhammed, a.s., spominje.

Ključne riječi: Muhammed, a.s., islamska vjeronauka, srednja škola, udžbenik.

1. Uvod

*Vi, uistinu, u Allahovom Poslaniku
imate najljepši uzor
Kur'an, 33: 21*

Vjeronanje u poslanstvo Muhammeda, alejhis-selam, sastavni je dio vjerovanja koji se očituje u prvom od pet temeljnih Istina na kojima se bazira cjelokupno učenje islama. Uzvišeni Gospodar kroz Svoju posljednju objavljenju knjigu – Kur'an ističe više funkcija Muhammeda, alejhis-selam. Jedna od tih funkcija jeste da je on model moralne identifikacije vjernika, kao i utemeljitelj modela ponašanja muslimanskog društva, što se može zaključiti iz već citiranog ajeta iz 33. kur'anskog poglavlja *Saveznici*.

Predmet *Islamska vjeronauka* u kontekstu srednje škole valja, prije svega, posmatrati kao doprinos poboljšanju kvaliteta nastave i potvrđivanju identiteta njenih polaznika.

Pripadajuće islamske vrijednosti su u školi dobile svoj ovovremeni kulturološki medij. Nastavni plan i program islamske vjeronauke za srednje škole dio je konstruiranja djelotvorne spona između islama kao konstituirajuće odrednice bošnjačkog bića i imponirajućeg kvaliteta njegovog življenja u našem dobu. (Opširnije o planu i ciljevima islamske vjeronauke pogledati Nastavni plan i program, dostupan na zvaničnoj stranici Rijasetu).

Svakako, kada govorimo o nastavnom sadržaju koji se prezentira na časovima islamske vjeronauke,

a imajući u vidu važnost Poslanika islama, alejhis-selam kako za individualni, tako i za komunitarni život muslimana, govor o Muhammedu, alejhis-selam je nezaobilazan i sastavni dio nastavnog sadržaja.

Stoga, cilj ovoga rada jeste da istraži kontekstualizaciju Muhammeda, alejhis-selam, u nastavnim jedinkama vjeronauke za srednje škole. Kako je autor ovih redaka više godina predavač vjeronauke u srednjim školama, uz detektiranje govora o Muhammedu, alejhis-selam, povremeno će i izreći primjedbe gdje, prema svom mišljenju, nije dovoljno zastupljen govor o Poslaniku, a za to postoje mogućnosti. Pored zvaničnih udžbenika Rijasetu islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, istražiti ćemo i zastupljenost Muhammeda,

alejhis-selam unutar priručnika za vjeronauku u srednjim školama *Islam i svjetske religije* (Latić, 2000), kao i u dostupnim skriptama za internu upotrebu koje se upotrebljavaju kao nastavni sadržaj na časovima islamske vjeronauke u srednjim školama. U radu ćemo, po razredima, analizirati tematske jedinice koje kontekstualiziraju Muhammeda, alejhis-selam, a zatim navesti i neke dijelove gdje se Poslanik islama, alejhi's-selam, unutar jedinice, spominje kroz navođenje njegovog govora, postupka i sl.

2. Muhammed alejhis-selam u udžbeniku *Vjeronauka 1 za srednju školu*

Nastavni plan i program vjeronauke za 1. razred srednje škole u udžbeniku *Vjeronauka 1* podijeljen je na deset poglavlja. Tematski, Muhammed alejhis-selam se spominje u slijedećim nastavnim jedinicama: Sunnet – drugi izvor islama, Vjerovanje u Božije poslanike, Hadž – vrhunac bogobožnosti, Moral je bio život našeg učitelja Muhammeda, alejhis-selam.

U nastavnoj jedinici Sunnet – drugi izvor islama (Isanović, 2010:46) učenicima se prezentira Sunnet kao drugi izvor islama.

Učenici se terminološki upoznaju s riječima sunnet, hadis, a zatim njihovim definicijama. Zatim se upoznaju s načinom kako je sačuvan sunnet od doba Muhammeda, alejhis-selam, do danas, te kako se hadis dijeli na osnovu autentičnosti.

U istoj nastavnoj jedinici se obrađuju najpoznatije hadiske zbirke, s imenima autora i kratkom prezentacijom njegovih zbirki hadisa. Na kraju se u podnaslovu Važnost sunneta tretira uloga sunneta u životu muslimana.

U nastavnoj jedinici Vjerovanje u Božije poslanike (Isanović, 2010:62) u podnaslovu Muhammed – milost svjetovima, pronalazimo karakteristike njegovog poslanstva. Ono što autor ističe jesu tri događaja koja se tretiraju i kroz kur'anski tekst, a to su:

- Isra i Miradž (Noćno putovanje od Mekke do Jerusalema i uspeće na nebo);
- Hidžra (preseljenje u Medinu uslijed pritiska politeista) i
- Bitka na Bedru.

U 5. poglavlju – Islamski šariti, kao dodatak lekciji Hadž – vrhunac bogobožnosti (Isanović, 2010:120), autor navodi prijevod govora sa Oproštajnog hadža.

I posljednja lekcija koja tematski govori o Poslaniku islama, alejhi's-selam jeste u 7. Poglavlju, Etika i moral – put do čovjeka, pod nazivom Moral je bio život našeg učitelja Muhammeda, alejhis-selam (Isanović, 2010:150).

Ova lekcija tematizira jednu od najvažnijih obilježja ličnosti Muhammeda, alejhis-selam, a to je njegov moral. Navodi se kur'ansko-hadiska argumentacija koja potvrđuje izrečeno, te se potcrtava da je On, alejhis-selam, učio ljude da se najveći dosezi ljudskog vjerovanja mjere najljepšim moralom, te da je lijep moral najljepša vrijednost koja je darovana čovjeku.

U ostalim nastavnim jedinicama se Muhammed, alejhis-selam, često spominje kroz navođenje hadisa koji govore u prilog temi, no zanimljivo je istaći da se, u cjelini, Islam i ekologija uopće ne spominju, sve do posljednje lekcije, a to je Blagodat vode u islamu. Smatramo ovo jednim nedostatkom koji bi se trebao ispraviti u narednim izdanjima udžbenika, jer doista možemo pronaći mnogo kazivanja Poslanika, alejhis-selam o ekologiji, a sam je preteča ekološke svijesti (Isanović, 2010:139).

Primjetne su ilustracije kroz tekstove tipične tematike: Poslanikova, alejhis-selam džamija, te levhe s Njegovim, alejhis-selam, imenom.

3. Muhammed, alejhis-selam, u udžbeniku *Vjeronauka 2 za srednju školu*

Nastavni plan i program Vjeronauke za 2. razred srednje škole u udžbeniku *Vjeronauka 2* podijeljen je na osam poglavlja, uz prilog o

islamskoj umjetnosti. Uvidom u spomenuti udžbenik možemo konstatirati da se Muhammed, alejhis-selam, u naslovu nastavne jedinice nigdje ne spominje, za razliku od udžbenika za 1. razred. Kao jedan od razloga, ali ne opravdavajući, možemo navesti tematiku koja se proteže kroz ovaj stupanj vjeronaučne nastave, a to jesu individualne duhovne komponente, te lekcije iz islamske povijesti dinastije Emevija, Abasija, i sl.

Svakako je za pohvalu to da se, izuzev povijesnih lekcija, rijetko koja lekcija može pronaći bez navođenja bar jednog hadisa Muhammeda, alejhis-selam. Tako, npr. u temi Radost života se navodi, između ostalog, hadis kojeg bilježi Taberani od Ibn' Abbasa, u kojem Vjerovjesnik, alejhis-selam kaže: "Kome budu dodijeljene četiri sljedeće blagodati, dato mu je je dobro ovog i budućeg svijeta: jezik koji Allaha spominje; srce koje je zahvalno; tijelo koje strpljivo podnosi teškoće; i žena koja zbog svoje čestitosti čuva ugled svoga muža i njegovu imovinu."

Ili u temi koja tretira slobodu u islamu, autor kao uvod u temu pored 30. i 256. ajeta sure El-Bekare, navodi i poznati hadis kojeg bilježe Buharija, Muslim i Ebu Davud, a on glasi: "Nije junak onaj koji je nepobjediv u hrvanju, nego je junak onaj ko sebe savlada u srdžbi." (Kurdić, 2011:56).

U poglavlju koje tretira Smisao ibadeta primjetan je veliki broj hadisa kroz sve četiri ponuđene teme. Kada se govori o različitosti ibadeta u islamu (Kurdić, 2011:99), autor kroz navođenje hadisa i postupaka samog Poslanika, alejhis-selam, želi učenicima skrenuti pažnju da ibadet valja shvaćati u širem, a ne samo užem kontekstu kojeg učenici lahko detektuju (namaz, post, zekat...). Kroz Poslanikove, alejhis-selam, hadise zaključujemo da je ibadet i pomilovati siročić po kosi, utješiti ožalošćenog, pomoći unesrećenog, itd. U tom kontekstu se navodi hadis kojeg bilježi Ebu Davud, u kojem Poslanik, alejhis-selam, kaže: "Hoćete li da vam kažem šta je na većem stepenu od

posta, namaza i sadake? To je mirenje zavađenih, jer remećenje odnosa među ljudima upropaštava vjeru!" Ili hadis: "Dok je jedan čovjek išao putem, naišao je na jednu granu i uklonio je s puta, pa mu je Uzvišeni Allah zahvalio i oprostio mu grijeh."

Dakle, vidimo da Poslanik, alejhis-selam, kroz hadise kod svojih sljedbenika želi pojam ibadeta prikazati ne samo kao namaz, post, već kao i svako djelo koje je korisno ljudima, jer pored zadovoljstva Gospodara, čovjek kroz aktivnosti koje nam Alejhis-selam preporučuje olakšava svoj i život ljudi oko sebe, te doprinosi društvenoj zbilji u kojoj se nalazi i istu poboljšava.

U temama koje tematiziraju porodicu i društvo, Muhammed, alejhis-selam, se spominje u vidu njegovog doprinosa razumijevanju važnosti porodice, kao primarne socijalne grupe, te društva kao produkta porodice.

Također, kroz navođenje hadisa naglašava se važnost brige za djecu i tu obavezu Poslanik je uporedio s odgovornošću prema stadi, kao simbolu onovremene moći, ugleda, te kapitala, na koje konstantno treba motriti, jer samo svjesna odgovornost prema porodici, ljubav i predanost mogu iznjedrili kvalitetnu porodičnu atmosferu.

Kada se govori o zajednici, ističe se da je Allahov Poslanik, alejhis-selam, zajednicu definirao kao Allahovu milost.

Poslanikova, alejhis-selam zajednica je imala permanentan zadatak da pomogne ostalim zajednicama u traženju orijentira na dunjaluku, te spasenja od kataklizme u koju bi mogle upasti, ukoliko ne budu slijedile instrukcije Objave, te poslaničke preporuke.

4. Muhammed, alejhis-selam, u udžbeniku *Vjeronauka 3 za srednju školu*

Udžbenik za 3. razred srednje škole, kao posljednji u nizu zvaničnih udžbenika Rijasetu, nakon dugog očekivanja, tek je prošle godine ugledao svjetlo, i kroz osam

poglavlja donosi zanimljive i aktualne teme. No, uvidom u udžbenik, na samo jednom mjestu u pogledu najave, u vidu podnaslova se direktno spominje Poslanik, alejhis-selam, i to Rad u hadisima i praksi Muhammeda, alejhis-selam, u lekciji *Islamska etika rada* (Isanović, 2013:90).

U njoj pronalazimo hadise u kojima Poslanik, alejhis-selam usmjerava pažnju svojih sljedbenika na važnost rada, trgovine, poljoprivrede, proizvodnje te ostalih aktivnih vidova života. Također, kroz citiranje Poslanikovih hadisa u ovoj lekciji, vidimo da je svojim sljedbenicima poručivao da rad pored obaveze, ima i svoju ibadetsku dimenziju. Ličnim primjerom, najboljim primjerom, sam Poslanik, alejhis-selam, bio je oličenje požrtvovanosti izlaganja na putu stjecanja halal-zarade, kako za sebe, tako i za svoju porodicu.

Jedan od hadisa koji možemo pronaći u ovoj nastavnoj jedinici jeste i onaj kojeg Buharija bilježi, a u kojem Poslanik, alejhis-selam kaže: "Nema bolje hrane od one koju čovjek pojede, a zaradio ju je svojim rukama." Ili u kontekstu podsticanja na rad pronalazimo u lekciji hadis: "Onaj koji omrkne umoran od posla s kojim traži halalzaradu, omrkne s oproštenim grijesima."

Naravno, to što se Poslanik, alejhis-selam, ne spominje u naslovima lekcija, ne znači da nije zastupljen u njima. Zbog ograničenosti rada navest ćemo samo neke primjere: U kontekstu ostvarivanja vlastite osobnosti, Alejhis-selam nas uči da pazimo s kim ćemo se družiti, jer smo u vjeri našeg druga (Isanović, 2013:41), ili kad se govori o društvenom aktivizmu poručuje nam da, ako vidimo neko zlo, da ga izmijenimo rukom (tj. našim utjecajem), a ako nismo u stanju, onda da tu pojavu verbalno osudimo, ili ako ništa, da to djelo srcem preziremo, ali nas upozorava da je to najslabiji vid imana – vjerovanja (Isanović, 2013:50). U temama koje govore o

braku u islamu pronalazimo podsticaje Poslanika, alejhis-selam, na stupanje u brak (Isanović, 2013:127), ili o položaju žene u islamu, itd.

5. Muhammed, alejhis-selam, u priručniku *Islam i svjetske religije*

Za razliku od zvaničnih udžbenika vjeronauke, u ovom priručniku uočavamo konceptualne razlike koje se prije svega ogledaju u načinu prezentacije sadržaja. Prvo, uočljivo je da autor odstupa od podjele na razrede, što za rezultat ima i potpuno drugu koncepciju od one predviđene nastavnim planom i programom. Drugo, u ovom priručniku religije su predstavljene u skladu s njihovim zvaničnim učenjem, što učenicima pomaže da se upoznaju sa izvornim učenjima religija koje ih zanimaju. Treće, sadržaj ovog priručnika jeste doktrina, historija i kultura monoteističkih religija koje egzistiraju u Bosni i Hercegovini kao i onih koje se smatraju svjetskim zbog njihovog utjecaja na velikom prostoru Zemlje.

Ono što smatramo važnim istaći jeste autorov ozbiljan pristup u objašnjavanju sadržaja tj. naučno, korektno s ciljem razvijanja religijskog dijaloga i multireligijske egzistencije koja je neminovna stanovnicima naše države.

Što se tiče Muhammeda, alejhis-selam, u prvom dijelu Priručnika, unutar cjeline Najveći poslanici (Latić, 2000:33), pronalazimo tekst pod nazivom Muhammed – poslanik svih ljudi, poslanik Kur'ana i "milost svim svjetovima" (Latić, 2000:50).

U ovom tekstu autor predstavlja uloge poslanika, te ističe razlike između Muhammeda, alejhis-selam, i ostalih Božijih poslanika. Tako ističe njegovu univerzalnu misiju, univerzalnost njegove poruke koja je srž jedinstvenog učenja monoteističkih religija.

Ima još jedna iznimno velika razlika između Muhammeda i ostalih Božijih poslanika, alejhimus-selam:

jedno su njegove riječi i postupci, jednom riječju nazivani sunnet, vjerodostojno zabilježeni i sačuvani, a njegovo ponašanje, ostvarenje Allahove poruke, predstavlja ostvarenje Allahove poruke, predstavlja najsavršeniji primjer (Latić, 2000:52). U nastavku teksta autor tretira tri bitna momenta poslanstva: Mi'radž, Hidžru i Bitku na Bedru.

6. Muhammed, alejhis-selam, u skriptama za internu upotrebu u nastavi vjeronauke za učenike srednjih škola

U potrazi za internim sadržajem koji se koristi na časovima vjeronauke, pronašli smo skripte koje se koriste u Medicinskoj srednjoj školi u Tuzli, Srednjoj mješovitoj školi u Busovači, te Gimnaziji u Sanskom Mostu.

Analizom sadržaja koji se upotrebljava u nastavi vjeronauke u Medicinskoj školi u Tuzli, pronalazimo više tekstova u kojima se spominje Muhammed, alejhis-selam, i to: Rođenje Muhammeda, a.s., objava i misija, Isra i miradž,

Hidžra, Poslanik islama – uzor moralnosti, Razlozi višeženstva Muhammeda alejhis-selam i položaj žene.

Kod priručnika busovačke srednje mješovite škole pronalazimo slične naslove (teme): Muhammed, alejhis-selam, uzor moralnosti, Rad u praksi Muhammeda, alejhis-selam.

U sanskoj Gimnaziji, unutar govora o svjetskim religijama, jedno poglavlje tretira Muhammeda, alejhis-selam, kao model moralne identifikacije za vjernike. Također se ističu dimenzije njegove misije: Poslanik, alejhis-selam, kao zakonodavac, Poslanik, alejhis-selam, kao utemeljitelj modela ponašanja muslimanskog društva, Poslanik kome se treba pokoravati – biti odan.

7. Zaključak

Jedan od načina stjecanja islamskog obrazovanja u modernom dobu jeste i pohađanje islamske vjeronauke za vrijeme osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja. U radu smo analizirali udžbenike vjeronauke za srednju školu, kao i priručnike

internog karaktera do kojih smo mogli doći.

Kroz analiziranje sadržaja, zaključili smo da je Muhammed, alejhis-selam, zastupljen u raznim kontekstima, ovisno o temi koja se prezentira. U najvećem broju autori udžbenika navode hadise kao argumentaciju za izloženi nastavni sadržaj.

U kategorizaciji diskursa o Muhammedu, alejhis-selam, u udžbenicima za srednju školu možemo istaći slijedeće teme: Muhammed, alejhis-selam, kao posljednji Božiji poslanik i dostavljač Božije Objave čovječanstvu, Muhammed, alejhis-selam, kao model moralne identifikacije, Muhammed, alejhis-selam, kao povijesna ličnost.

U najširem smislu, diskurs o poslaniku Muhammedu, alejhis-selam, unutar udžbenika predviđenih za srednjoškolce, ima za cilj da učenicima u posebnom psihofizičkom stadiju (periodu adolescencije), kao i specifičnom društvenom kontekstu, pruži originalni i moralno-ispravni orijentir na kojeg se trebaju pozivati i ugledati, odnosno da njegove savjete i preporuke kroz svoj život u što većoj mjeri realiziraju.

Literatura

- Isanović, Nusret (2010). *Vjeronauka 1*. Sarajevo: El-Kalem.
- Isanović, Nusret (2013). *Vjeronauka 3*. Sarajevo: El-Kalem.
- Islamčević, Haris (2012). *Prikaz svjetskih religija i njihovih učenja*, interna skripta. Sanski Most: Gimnazija.
- Kurdić, Šefik (2011). *Vjeronauka 2*. Sarajevo: El-Kalem.
- Latić, Džemaludin (2000). *Islam i svjetske religije, I i II*. Sarajevo: El-Kalem.
- Profesori islamske vjeronauke muftijstva tuzlanskog (bez godine). *Islamska vjeronauka za 1. i 2. razred srednjih škola*, interna skripta. Bez mjesta izdanja.

الموجز

محمد صلى الله عليه وسلم في كتب مادة التعليم
الديني في المرحلة الثانوية
حارس إسلامتشيفيتش

إن أحد أهداف مادة التعليم الديني الأساسية هو الإشارة إلى ضرورة تنظيم الحياة على أساس الدين والأخلاق. ولقد كانت رسالة محمد صلى الله عليه

Summary

MUHAMMED SWS IN THE TEXTBOOKS FOR THE RELIGIOUS STUDIES FOR HIGH SCHOOLS

Haris Islamčević

One of the main aims of teaching the Islamic religious studies is pointing out the need to organise ones' life on the bases of faith and morality. Muhammed's sws mission was multidimensional.

وسلم متعددة الجوانب والأبعاد، ومن الجوانب المهمة في رسالته كان التهذيب الأخلاقي لأتباعه، الذين أرسل إليهم رسول الله صلى الله عليه وسلم ليكون أسوة حسنة ومثالا في حسن الخلق. وإلى جانب الأسوة الخلقية، فإن النبي صلى الله عليه وسلم أسوة للمسلمين في باقي مجالات الحياة. إن طلاب المرحلة الثانوية الذين يدرسون التعليم الديني يمرون عبر مرحلة انتقالية تنقلهم من الطفولة إلى البلوغ، لذا فإنهم يقفون أمام تحد يتمثل في العثور على قدوة حسنة يقتدون بها ويسعون لتقليد نمط حياتها. ومن أجل ذلك نجد أن المنهاج التعليمي للمرحلة الثانوية يضع الحديث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في سياق السنوات الدراسية الأربعة. وقد قام الكاتب في هذا البحث بدراسة كافة السياقات والكيفيات التي يذكر فيها النبي محمد صلى الله عليه وسلم.

الكلمات الرئيسية: محمد صلى الله عليه وسلم، مادة التعليم الديني، المدرسة الثانوية، الكتاب المدرسي.

One of the aspects of his mission was to morally direct his followers, those to whom the Messenger of Islam p.b.u.h. was sent, according to the words of Revelation, as a model for moral identification, amongst other things. Besides his role of moral example, Muhammed sws, was a role model to the believers in all aspects of life. Students of Islamic religious studies in high schools are on the verge of transition from childhood to adulthood, where one of the essential dilemmas is to find creditable model to look up to and whose lifestyle they will impersonate. For all the above reasons, the information about Muhammed sws given through the teaching plan and program is contextualised through all the levels i.e., grades of high school education. The present article offers a research wherein the context and the manner in which Muhammed sws is mentioned in these textbooks is observed.

Key words: Muhammed sws, islamic religious studies, high school, textbook.